

Zo zien de grootste Nederlandse
rampscenario's eruit

EEN PRAKTISCHE ÉN JOURNALISTIEKE GIDS

Voor- bereid

Ot van Daalen

VOORWOORD

Joris Luyendijk

NAWOORD

Beatrice de Graaf

POM

© 2025 Ot van Daalen / POM.press (een imprint van Maven Publishing bv,
Amsterdam)

www.voorbere.id

www.pom.press

Art direction Lucas Reinds en Robert Jan van Noort (Pankra.com)

Ontwerp Lucas Reinds en Robert Jan van Noort (Pankra.com)

Zetwerk Coco Bookmedia

Drukwerk Wilco

Foto auteur David van Dam

ISBN boek 978 94 9343 419 6

ISBN e-boek 978 94 9343 424 0

NUR 770

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. Gebruik voor tekst- en datamining niet toegestaan.

INHOUD

Voorwoord – Joris Luyendijk	9
Inleiding: Ben je voorbereid?	13
1. Je hebt geen stroom meer	27
2. Je huis staat onder water	45
3. Het internet doet het niet	65
4. Iedereen in Nederland wordt ziek	89
5. Je kunt niet meer pinnen	113

6.	Stel dat er oorlog komt	135
7.	Een autocraat grijpt de macht	167
	Tot slot: Je sociale noodpakket	203
	Nawoord – Beatrice de Graaf	215
	Woord van dank	219
	Noten	223

VOORWOORD

Joris Luyendijk

Zo voelt dat dus, wanneer voor je ogen de zekerheden instortten die zo vanzelfsprekend waren dat je je er nauwelijks nog bewust van was: dat Nederland nooit een extreemrechtse regering zou krijgen, dat Amerika altijd een democratie zou blijven, dat we in West-Europa nooit meer zouden hoeven vrezen voor een invasie of een indirecte Russische overheersing. En ook: dat pandemieën voor altijd onder controle zouden zijn, dat de zee en de grote rivieren zouden zijn bedwongen en we nooit meer een verwoestende overstroming krijgen, dat de computersystemen zonder welke ons dagelijks leven niet meer denkbaar is afdoende beschermd zijn tegen sabotage, misbruik of chaos, dat elektriciteit en water altijd gegarandeerd zijn.

Wat een lijst.

Hier staan we nu. We worden, zoals de Nederlandse band De Dijk ook zong, ‘wakker in een vreemde wereld’. Dit boek laat zien dat we allerminst hulpeloos zijn, laat staan machteloos. Maar we moeten wel aan de slag. Dat begint bij bewustzijn.

Neem de dubbele dreiging uit Rusland en Amerika. Rusland gedraagt zich weer even agressief als tijdens de gevaarlijkste fases van de Koude Oorlog, en bezet, plundert en bombardeert niet alleen Oekraïne maar probeert ook op allerlei manieren Europese landen te ondermijnen en daarmee ons vertrouwen in de democratie te saboteren. Een recent rapport van de inlichtingendienst AIVD spreekt van activiteiten die ‘grenzen aan staatsterrorisme’: van inbraken bij water- en elektriciteitsbedrijven tot eindeloze aanvallen op onze digitale infrastructuur. Op de Russische televisie spreken ze in alle

openheid over de voors en tegens van een kernbom op de haven van Rotterdam. De CEO van die haven is 30 tot 40 procent van zijn tijd kwijt aan cybersecurity. Die tijd kan dus niet naar de energietransitie, nota bene nu onafhankelijkheid van Russische energie belangrijker is dan ooit.

Tot voor kort zou Amerika ons beschermen tegen Russische dreiging. Maar het Amerika van vroeger is niet meer. Dat Amerika verplichtte zich in 1994 onder president Clinton met het Boedapest Memorandum tot het verdedigen van Oekraïne, in ruil waarvoor de Oekraïners hun kernwapens opgaven. Zie hoe Trump nu met Oekraïne solt en je weet wat een belofte van Amerika op dit moment nog waard is. Erger nog: Trump zaait ook nog doelbewust onzekerheid over de vraag of hij Europa wel te hulp komt bij een Russische invasie. Dan ligt onze afschrikking aan duigen.

We staan er alleen voor, als Europa. Maar Amerika keert zich niet alleen van ons af. Het keert zich expliciet tegen ons. De minachting voor Europa en soms zelfs pure haat druipt er bij de entourage van Trump vanaf. Met name vicepremier J.D. Vance maakt er geen geheim van dat hij graag extreemrechtse politici in Europa aan de macht zou zien. De rijkste man ter wereld, Elon Musk, is het hartgrondig met hem eens en zet X voor dit doel ook in.

Binnenlands ondergraaft president Trump intussen gestaag de instellingen die in Amerika de machten gescheiden houden: het Congres, de rechterlijke macht, de advocatuur, de wetenschap en de media. Allemaal gaan ze aan de ketting en worden ze door het Witte Huis afgeperst. Met het op illegalen jagende ICE heeft Trump nu een soort privéleger tot zijn beschikking. Met een kolossaal budget en nul toezicht. Concentratiekampen zijn in aanbouw; terwijl ik dit schrijf maakt Trump er net een inspectietour, glunderend van oor tot oor.

Dit is de tweede dreiging: niet alleen dat Amerika ons niet langer beschermt, maar dat het land zélf een fascistische dictatuur wordt en

dat model met net zoveel energie gaat exporteren als eerder het democratisch kapitalisme.

Wij zijn hier niet goed in, als Nederlanders: dreigingen erkennen en dan handelen. Totdat op 14 mei 1940 de bommen op Rotterdam dood en verderf zaaiden, bleven de meeste politieke partijen en opiniemakers zichzelf aanpraten dat het allemaal ‘niet zo’n vaart zou lopen’ met die Hitler. Nederland was toch ook uit de Eerste Wereldoorlog gebleven? Bangmakerij! Totdat de Nederlandse troepen in het toenmalige Nederlands-Indië werden weggevaagd door de Japanners, overheerste ook daar de ontkenning: dat zouden de Japanners toch nooit doen? En anders zou Engeland ons wel te hulp komen. Toch?

Zo ging het verder, in Srebrenica in het voormalige Joegoslavië, waar ons leger de moslims ging beschermen maar van de Tweede Kamer niet de wapens en het mandaat meekreeg om dit ook daadwerkelijk te kunnen doen: met de eerste genocide in Europa sinds 1945 tot gevolg. Of neem COVID. Terwijl de mensen op de gangen van overvolle ziekenhuizen in Noord-Italië al lagen te creperen, vierden wij nog gewoon carnaval.

Dit soort typisch Nederlands struisvogelgedrag zou je de derde dreiging kunnen noemen: de kinderlijke hoop dat het Kwaad of het Onheil Nederland zal overslaan, vergezeld van de vaak onbewuste aanname dat we pas in beweging kunnen en mogen komen als iedereen is overtuigd.

Nederland is al eeuwen een van de succesvolste landen op aarde: welvarend, stabiel en vrij. Dit hebben we bereikt dankzij een politieke cultuur die ons nu bij de dubbele dreiging juist dwarszit. Het woord ‘samen’ is bij ons zo ongeveer heilig, en ‘solist’ een scheldwoord. In Nederlandse overheidsorganisaties en ook bij bedrijven is een besluit meestal enkel het begin van de discussie, en er komt bij ons zelden iets van de grond totdat ‘alle neuzen in dezelfde richting wijzen’. We zitten immers met zijn allen ‘in hetzelfde schuitje’, dus ‘gelijke monniken, gelijke kappen’. Buitenlanders kunnen niet geloven dat in ons

politieke systeem de premier geen ministers mag vervangen of rouleren. De premier is immers slechts ‘de eerste onder gelijken’. Waar koningen in het buitenland gezag afdwingen door met *pomp and circumstance* afstand te scheppen, laat de onze geen kans onbenut om te laten zien hoe gewoon hij is gebleven.

Hoe krijg je het in zo’n politieke cultuur in de hoofden en harten van mensen dat hun veiligheid niet langer vanzelfsprekend is en we als de donder onze verdediging moeten organiseren? Tegen de dubbele dreiging, maar ook tegen een nieuwe pandemie, een overstroming, een cyberaanval of een landelijke black-out? Het is zo lang goed gegaan in Nederland dat velen zich niet meer kunnen voorstellen dat het ooit echt misgaat.

Angst is een slechte raadgever. Maar het antwoord op angst is niet deze maar gewoon ontkennen, verdacht maken (‘bangmakerij!’) of negeren. Integendeel! Angst is simpelweg een signaal van de herseinen dat er gevaar dreigt en er iets moet gebeuren. Dit boek van Ot van Daalen is een uitstekende manier om zo’n ‘dijkverzwaring’ ter hand te nemen. Stap voor stap neemt hij je mee onder de motorkap van de systemen die onze maatschappij laten draaien, onderzoekt hij de kwetsbaarheden en doet hij suggesties voor versterking. Hoe werkt het, waar zitten de zwakke plekken, en wat valt hieraan te doen? Lees het aandachtig, geef de boodschap door en ga dan bijdragen aan de belangrijkste strijd die we nu hebben te voeren: de strijd voor onze vrijheid en mensenrechten.

INLEIDING

Ben je voorbereid?

Op 2 november 2023 stroomde zeewater via het Noordzeekanaal en het Amsterdam-Rijnkanaal geruisloos de grachten van Amsterdam binnen. Binnen een paar uur stond het water 20 centimeter hoger. In een wijk aan het IJ, de Houthavens, klotste het al tegen de souterrainramen. ‘Ik zie de vissen hier voorbijzwemmen,’ schreef een bewoonster in de groepsapp.

Dat Amsterdam die nacht *nét* niet onder water kwam te staan, is te danken aan een werknemer van het waterschap die vroeg wakker was en uit gewoonte het waterpeil checkte. Hij sloeg meteen alarm. Om zes uur ’s ochtends racete een team door Amsterdam om zo snel mogelijk de sluizen rond de stad te sluiten. Het water stroomde inmiddels zo hard de grachten in dat de sluizen met een harde klap dichtvielen. ‘Het was echt heel spannend,’ merkte een van de medewerkers later in een reconstructie van *NRC* op.¹

Ondertussen lag ik te slapen.

Ik woon in Amsterdam, dicht bij het water, en heb er niets van gemerkt. Ik las er pas een paar dagen later over. Het zette me aan het denken. Zou dat vaker gebeuren, dat het *nét* goed gaat? Daarmee begon een zoektocht naar de rampen die ons in Nederland kunnen overkomen. En ik viel van de ene verbazing in de andere.

Murphy’s law

Want wat er gebeurde in november 2023 was misschien geen groot nieuws, maar wel een serieus incident, een bijna-ramp. Sterker nog: de Rijksoverheid nam de overstroming *zó* serieus dat ze maar liefst

vier rapporten over de toedracht heeft laten opstellen. Logisch ook, want Nederland *bestaat* doordat we het water continu op veilige afstand weten te houden. Als dat niet goed gaat, hebben we een probleem. De conclusie van die rapporten?

We hebben een probleem.

De ‘watermachine’ die Nederland drooghoudt – dankzij een ingenieus stelsel van dijken, kanalen, sluizen en gemalen – piept en kraakt. Meestal gaat het goed, zolang het niet te hard regent of stormt en er genoeg stroom is voor de gemalen. Maar als die machine tot stilstand komt, loopt Nederland vol.

En in die nacht in 2023 ging zo’n beetje alles wat fout kón gaan daadwerkelijk fout. Dat begon bij de spuien in IJmuiden, die voorkomen dat water bij vloed vanuit de zee richting Amsterdam stroomt. Medewerkers hadden, zoals iedere nacht, opdracht gegeven die te sluiten. Dat deden ze vanuit een centraal complex in Schellingwoude, tientallen kilometers bij de spuien zelf vandaan. Daardoor merkten ze niet dat een van de spuikokers open bleef staan, zelfs nadat ze de opdracht hadden gegeven om ze te sluiten (we weten nog steeds niet waarom). Toen het vloed werd, stroomde het water vanuit de Noordzee ongestoord richting Amsterdam. Natuurlijk waren er alarmsystemen voor als het water te hoog was. Maar die gingen in het verleden te vaak af en maakten bovendien veel lawaai.

Dus hadden medewerkers het geluid uitgezet.

Toen ik dat las, sloeg mijn verbazing om in lichte paniek. Want als je de ingebouwde waarschuwingssystemen van zo’n belangrijk onderdeel van de Nederlandse watermachine op stil kunt zetten en daarmee miljoenen mensen in gevaar kunt brengen, wat zegt dat dan over de rest van Nederland?

Stel dat het écht gebeurt?

De lichte paniek had ook te maken met iets anders: het is nogal onrustig in de wereld. Iedereen herkent waarschijnlijk dat onbestemde gevoel dat het binnenkort mis kan gaan – misschien door een grote

IT-storing, misschien een volgende pandemie, of misschien zelfs een oorlog. Zelfs koning Willem-Alexander waarschuwde in zijn troonrede dat we voorbereid moeten zijn, 'bijvoorbeeld op aanvallen op onze digitale verbindingen, wegen, energienetten, havens en waterwerken'.² En de Noorse minister van Landbouw en Voedsel vatte het mooi samen toen hij uitlegde waarom Noorwegen een nationale graanvoorraad ging aanleggen. Het gaat over *being prepared for the unthinkable*.³

Het 'ondenkbare' – het is een behoorlijke luxe dat rampen in Nederland nog vooral een kwestie van verbeeldingskracht zijn. Sommige landen en regio's zitten er immers nu al middenin: denk aan de genocide in Gaza, de burgeroorlog in Sudan, dodelijke overstromingen over de hele wereld en eilanden die nu al verdwijnen door een stijgende zeespiegel.

Maar zelfs in Nederland waren er periodes dat de dreiging van een ramp nooit ver weg was. In de kelder van het huis van mijn grootouders van moederskant stond bijna een halve eeuw een doos, waarvan het karton met de jaren steeds geler werd. Het was een voedselpakket, twee kilo mariakaakjes, uitgedeeld door de Nederlandse overheid in de jaren zestig en door mijn familie bewaard tot ver in de jaren tweeduizend. Daarnaast lag een berg zeep.

Dat mijn grootouders het pakket hadden bewaard snapte ik: mijn oma van moederskant zat tussen 1943 en 1945 ondergedoken bij mijn opa in Amsterdam. Ook de opa van mijn vaderskant was in 1933 uit Duitsland gevlucht en in 1942 in Amsterdam ondergedoken. Maar dat mijn familie het pakket ook na hun overlijden bewaarde snapte ik minder goed. De kaakjes waren inmiddels ver voorbij de houdbaarheidsdatum en ook de zeep had je al eerder kunnen gebruiken. Het was waarschijnlijk een soort bezweringsformule, een waarschuwing dat het zo wéér mis kan gaan, dat oorlog nooit ver weg is. Een soort permanent luchtalarm, verpakt in een doos oude koekjes en een stapel Lux-zeepjes.

Als je nu op mijn zolder kijkt, zie je daar voedselpakketten, water-rantsoenen, warmtedekens en walkietalkies. En in de vakantie lees ik boeken over *existential risk* – het risico dat de hele mensheid vergaat. Maar pas toen een vriend mijn obsessie met rampen beschreef als symptomen van intergenerationeel trauma, collectieve familiewonden die generaties lang doorwerken, pas toen snapte ik wáárom. Nu is het niet zo dat mijn familie het dagelijks over de Tweede Wereldoorlog had. Je zou zelfs kunnen zeggen dat ze een dappere poging hebben gedaan de oorlog, het ondenkbare, op afstand te houden. Ik kan nu vaststellen: dat is niet helemaal gelukt.

Dit boek gaat over dat ondenkbare. Over wat de kansen zijn dat er iets misgaat, wat de overheid doet om daarop voorbereid te zijn én wat jij zelf kunt doen.

Ik begon mijn onderzoek bij de officiële rampenwebsite van de overheid, denkvooruit.nl. Daar staat onder het kopje ‘Risico’s’ een handzaam lijstje met alles wat er kan misgaan. Achttien risico’s, alfabetisch gerangschikt van ‘Aardbeving’ tot ‘Uitval telecommunicatie’:

- Aardbeving
- Brand en explosie
- Brandstof
- Cybercriminaliteit
- Desinformatie
- Drinkwater
- Droogte
- Een aanslag
- Elektronisch betalen
- Extreem weer
- Geen stroom
- Internationale spanningen
- Lege schappen
- Natuurbrand
- Nucleair

- Overstroming
- Uitbraak infectieziekten
- Uitval telecommunicatie

Best wel geruststellend dat een groepje ambtenaren dit lijstje op alfabet heeft gezet. Maar rampen gebeuren natuurlijk niet op alfabet; sommige gebeuren in één keer, sommige geleidelijk, sommige lokaal en andere juist landelijk. En sommige rampen gebeuren vrijwel nooit. Ik moest kiezen. Een paar rampen konden sowieso van de lijst. Zo zijn aardbevingen in Nederland niet zwaar, komen aanslagen weinig voor en zijn explosies doorgaans lokaal. Ik besloot me daarentegen te richten op de rampen die Nederland kunnen ontwrichten en in de komende tijd ook zomaar kunnen gebeuren.

Ik kwam uiteindelijk tot een overzichtelijk lijstje van de rampen waarmee we écht rekening moeten houden:

- Je hebt geen stroom.
- Je huis staat onder water.
- Het internet doet het niet.
- Iedereen in Nederland wordt ziek.
- Je kunt niet meer pinnen.
- Stel dat er oorlog komt.
- Een autocraat grijpt de macht.

Een handzaam en gemêleerd pakket nationale rampspoed, alvast uitgezocht zodat jij het niet zelf hoeft te doen. Wordt het een vrolijk verhaal? Nee. Lezen over wat mis kan gaan is niet heel leuk. Maar ik denk wel dat het belangrijk is, zodat je beter voorbereid bent als het écht misgaat. Bovendien: de hoofdstukken kun je redelijk los van elkaar lezen. Als je bijvoorbeeld inmiddels genoeg pandemie voor één mensenleven hebt meegemaakt (snap ik), kun je dat hoofdstuk prima overslaan.